

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ג' דחנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ס"ז

ט ומה ראו לעשות חנוכה זו ח' ימים, אלא בימי מלכות יון נכנסו בית חשמונאי להיכל, ובנו את המזבח ושדוהו בשיד, והיו מתעסקין בו שמונה ימים ע"ש. והקשה דלפי דברי המנחת חינוך דבלא מזבח אין לו דין מקדש, אם כן כל אותם שמונת ימים לא קיימו מצות הדלקת המנורה בפנים בהיכל, דמאחר ואין המקדש כתקונו הוה כאילו הדליקו בבית אחר.

וכתב שבאמת לא קיימו המצוה כדת לעשות, והדליקו רק לעשות זכר למקדש, עד שיעלה בידם לבנות את המזבח כתיקונו. ובכך חיבה יתירה נודעת להם, דאף שבין כך לא היה בזה קיום המצות כדבעי, בכל זאת נעשה להם נס שיוכלו להדליק בטוהרה. ועל זה יסדו בנוסח ההודאה והדליקו נרות 'בחצרות' קדשך. והקשו על זה דהא ההדלקה בפנים בהיכל. אלא הכוונה דבעצם לפי שעה לא היה הברל בין היכל לחצר, כיון שהמזבח לא עמד על מכונו ובטלה קדושת הבית. ובוה יש לומר טעמא דמאן דאמר כבתה אין זקוק לה, ולכאורה כיון שתקנו משום נס שנעשה במנורה היה להם לתקן דומיא דמנורה דכתבה זקוק לה. אלא דאדרבה רצו להראות בזה שלא היה שם קיום מצות המנורה כל עוד ולא נשתכלל המקדש והמזבח, ובכל זאת נעשה להם נס עכ"ד. **נויש להוסיף עוד, דקבעו דומיא דנרות של מקדש או בשעת הנס, ואז כבתה אינו זקוק לה, דהיה רק לזכר, אבל היה אסור להשתמש לאורה, דהוי שמן של הקדש. עיין תוספות (פסחים כו. ד"ה מעילה, ובשבת כא. ד"ה שמחת).**

ולפי זה היה בנס של הנרות או חביבות נפלא מאת ה', שהרי הנסים שהיו תמיד אצל המנורה, היו בעת קיום מצות ה' בקדושת בית ה'. אבל כעת שאין כאן מקדש, כי חסר המזבח, ואין כאן מצוה, וההדלקה הוי רק כזכר למקדש, ואף על פי נעשה בו נס, הרי יש לנס זו חשיבות יתירה.

ומעתה יש לומר דלאביי לא הוי נחא ליה סברא זו, שלא היה כאן מצות הדלקה, ומכל מקום הדליקו רק משום זכר, שאם יש אונס בקיומו, גם זכר אין לה מקום לעשותו. אבל באמת מצינו כיוצא בה שעושין זכר למקדש, דמשחרב בית המקדש התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. ואמרו (סוכה מא.) דרבי יוחנן דרש חיוב זו מקרא, דעבדינן

בגמרא (שבת כא:) אמר רב זירא אמר רב, פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. אמר רב ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה [הלכך בחול שרין] ואסור להשתמש לאורה [ולכא למיחש בשבת להטיה]. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרב ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה וכו' ע"ש. וכבר הקשו המפרשים דמאי טעמא לא קיבלה אביי מעיקרא כד אמרוה משמיה דרב ירמיה, ורק משמיה דרבי יוחנן קיבלה.

והנה בטעמא דאסור להשתמש לאורה כתב רש"י כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה ע"כ. אמנם בר"ן (בדי"ה הלכות חנוכה), וכן בבעל המאור, כתבו דאסור להשתמש לאורה, פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל ע"כ.

ולכאורה לפי סברת הר"ן שני הלכות הללו הם סותרין זה את זה, דבבית המקדש במנורה כבתה זקוק לה (מנחות פח:). ואם כן אי אמרינן דאסור להשתמש לאורה, דעשאוה כמנורה בבית המקדש, אם כן יש לפסוק דגם כבתה זקוק לה, והוי שני הלכות אלו תרתי דסתרי, ואיך קאמר רב הכי. ויתכן דמטעם זה לא קיבלה אביי.

אמנם יש לומר בזה, בהקדם לבאר מה שעשו זכר לדורות עולם עבור נס דנרות, הלא נס כזה היה שכיח במנורה תמיד, בנר המערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים (שבת כב:). ואיתא במדרש תנחומא (תצוה ג) אמר רבי חנינא סגן הכהנים, אני הייתי משמש בבית המקדש, ומעשה נסים היה במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת ע"כ. ואם כן לשמחה מה זו עושה, שהיה דולק שמונה ימים בנס בימי החשמונאים.

ונראה דהנה כבר דברנו אתמול במה שהעלה המנחת חינוך (מצוה צה) דמזבח החיצון שמקריבין עליה הקרבנות היא עיקר המקדש, ובלא זה אינו קרוי בית המקדש, ומעכבת בבנין המקדש, כי עיקר המקדש להקריב קרבנות ע"ש. וראיתי בשפע חיים לחנוכה (סימן קסו ע"ג) שהביא ממגילת תענית (פרק

זכר למקדש, דאמר קרא (ירמיה ל"ה) ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה ע"ש. ולכן כאשר שמע אביי זאת משמיה דרבי יוחנן, והוא סבירא ליה דעושיין זכר למקדש, על כן קבלוה, דיתכן שהדליקו או רק לזכר, ועל כן לא חמיר כל כך, שרצו להראות שלא היה או ההדלקה מצוה גמורה, ובכל זאת נעשה להם נס.

*

אמנם יש לומר עוד על דרך זה באופן אחר, לבאר אם היה אז חיוב הדלקת המנורה מדינא, או שעשאוה רק כזכר למקדש, הגם שהמזבח היה קיים. דאיתא בגמרא (עבודה זרה נב.) בעי מיניה רבי יוסי בן שאול מרבי, כלים ששימשו בהן בבית חוניו, מהו שישתמשו בהן בבית המקדש וכו'. אמר ליה אסורין הן וכו'. לימא מסייע ליה, מזרחית צפונית בה גזוו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון. ואמר רב ששת שקצו לעבודת כוכבים [אלמא אף על גב דלהדיוט לא מיתסרי, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, גזור בהו רבנן לגבי גבוה, ואף על גב דלאו בני דעה נינהו. ובבית חוניו נמי אף על גב דלאו בית עבודת כוכבים ולא מיתסרי כלים ידידיה מדאורייתא, גזור בהו רבנן]. אמר רב פפא התם קרא אשכח ודרש [דמדאורייתא אסירי אפילו להדיוט] דכתיב (יחזקאל ז-כב) ובאו בה פריצים וחללוה [מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והוו להו ידידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים נאסרו] ע"כ.

ומבואר מזה דיש שני טעמים איך נאסר המזבח על ידי היוונים, דלסברא הראשונה באמת לא נאסר, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אלא דרבנן גזור עליה שלא להשתמש בה לכתחלה, אבל בדיעבד עבודתו עבודה, כמו כהני בית חוניו (רמב"ם ה' ביאת מקדש ט"ד). אבל לסברא השנית המזבח פסולה מן התורה, דקנאוהו עכו"ם, ואוסר דבר שלו. ולהלן (נד.) מבואר עוד טעם לאסור מן התורה, דבעביד בהו מעשה אוסר גם דבר שאינו שלו. וכמו שאמרו שם אמר רבי יוחנן אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, עשה בה מעשה אסרה ע"כ. ועיין בר"ן ובחידושי הרמב"ן דסוגיא דילן סובר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו על ידי מעשה כדעת רב נחמן (חולין מ:).

ומעתה יש לנו שלשה שיטות בהמזבח ששקצו היוונים, דלכאורה איך אסרוהו הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. א) דלא אסרוהו מדינא, אלא יש להתרחק ממנה לכתחלה מדרבנן. ב) כיון דבאו בה פריצים וחללוה, זכו בהן עכו"ם, ואוסר דבר שהוא שלו. ג) דבאמת לא זכו בה, ועל ידי מעשה אוסר גם דבר שאינו שלו.

והנה לפי הסברא הראשונה, המזבח ששקצו היוונים כשרה מדינא, ואם כן לא נתבטל קדושת הבנין של המקדש, דהא מזבח בנוי בה, וממילא יש חיוב הדלקת המנורה מן התורה, כיון דקדושת בית המקדש קיים. אבל לשתי הסברות האחרונות המזבח פסול, וכיון דאין כאן מזבח אין כאן מקדש, ואין חיוב הדלקה, אלא שהדליקו עבור זכר למקדש.

ובזה מובן אשר מתחילה לא קיבלה אביי, דאין יתכן שני הדינים הללו יחד, כבתה אינו זקוק לה, ואסור

להשתמש לאורה, דאי צריכה להיות דומיא דמנורה דאין להשתמש לאורה, או גם כבתה זקוק לה כמו במקדש. ואין לומר דכיון דלא היה או חיוב הדלקה במקדש, ורק לזכר הדליקוהו, על כן הקילו בה במקצת, להורות כי לא היה אז חיוב גמור, ואף על פי כן נעשה נס לחביבות ישראל, דזה אינו, דהוי סבירא ליה לאביי כסברא הראשונה, דהמזבח כשרה אף ששקצוהו היוונים לעבודה זרה, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכיון דלא נפסל המזבח, הבית עומדת בקדושתה, ושפיר היה חיוב הדלקה מדינא, ועל כן לא קיבלוה.

אמנם רבי יוחנן מצינו בגמרא (נדרים סב.) דאמר, כל המשתמש בכרתה של תורה נעקר מן העולם, קל וחומר, ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול, שנאמר ובאו בה פריצים וחיללוה, כיון שפרצום נעשו חול, נעקר מן העולם, דכתיב (דניאל ה-ג) בה בליליא קטיל בלאשצר, המשתמש בכרתה של תורה שהוא חי וקיים לעולם, על אחת כמה וכמה ע"כ. הרי דסבירא ליה סברא זו שבאו בה פריצים וחיללוה, שיצאו כלי הקודש מקדושתם לחולין, ואם כן גם המזבח נעשה חולין בכניסתם, וכו' בה מן ההפקר, ושפיר אסורה מן התורה. וגם סבירא ליה לרבי יוחנן סברא השלישית, שהרי הוא אומר (להלן נד.) שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, אבל עשה בה מעשה אסרה ע"ש. אם כן נפסל המזבח, גם אי לא הוי שלהם. ומעתה כיון דאין כאן מזבח אין כאן גם מקדש, ואין חיוב הדלקת הנרות מדינא, אלא שהדליקוה רק לזכר, ושפיר מובן ההלכתא דאסור להשתמש לאורה, ואף על פי כן כבתה אינו זקוק לה, ולכן כששמע אביי זאת משמיה דרבי יוחנן קבלוה.

*

והנה הזהירו על משתמש בכרתה של תורה, הן ידוע כי הדלקת המנורה בבית ה' היתה להשפיע נר מצוה ותורה אור בעולם, ואמר הכתוב בהעלותך את הנרות (במדבר ח-ב), ודרשו שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה (שבת כא.). והענין הוא, כי הגם שאמרו (פסחים ג.) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה, היינו רק שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי עיקר חשיבות הלימוד וקיומה היא רק בעושה לשמה, עשה דברים לשם פעלם [לשם הקב"ה שפעלם וצוה עליהם], ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קורדום להיות עורר בו (נדרים שם). ואמרו (פסחים שם) כי גדול מעל שמים חסוך (תהלים קח-ז), בעושיין לשמה, כי גדול עד שמים חסוך (שם נ"א), בעושיין שלא לשמה ע"ש. ועל כן היה מצות הדלקתו, שתהא שלהבת עולה מאליה, להמשיך השפעת תורה לשמה שפרחית לעילא, לא רק עד שמים אלא עולה מעל שמים.

והנה יתכן שיעסוק אדם בתורה לשמה, לא להתגדל בהם ולא לעשותם קורדום, ונתעלה להגיע לכרתה של תורה, ושוב אחר זה משתמש בה לצורך פרנסתו או שאר דברים, דוגמת מעשה דרבי טרפון התם. ועל זה הסמיך הדברים לבלאשצר שהשתמש בכלי קודש אחר שכבר נשלם צורך קדושתה, ונעשית כבר חולין, ואף על פי כן כיון שהיה זה כלי קודש, אין להשתמש בה עוד לעולם לדבר חולין, כמו כן הוא המשתמש בכרתה של תורה. ■